

O. Franjo Carev

OTKUP POSVEĆENIH MJESTA U SVETOJ ZEMLJI

Već preko sedam stoljeća franjevci se broje među značajnije nosioce povijesti Palestine. Oni predstavljaju neprekinutu konstantu u zemlji u kojoj su istovremeno nastupale značajne etničke promjene (Latini, Arapi, Turci, Židovi); korjenite političke promjene (kraljevstvo križara, arapska vladavina, tursko upravljanje, bizantski mandat, nova država Izrael); nagle izmjene protagonista (Malek el-Kamel, Fridrih II, Saladin, Napoleon, Thomas E. Lawrence, Moše Dajan); neprestano pomicanje granica.

Kad se početkom 13. st. nije mogao sakriti neuspjeh križarskih ratova, na pozornicu stupa sasvim nova organizacija. Skupina muževa iz Franjevačkog reda učinila je zavjet da će cjelokupnom kršćanstvu zauvijek omogućiti pristup k mjestima koja su posvećena Isusovim životom.

Franjevački zadatak

Franjevci koji su bili određeni da ostvare spomenuti zavjet od samog početka imali su razrađenu strategiju sticanja i pravnog odobrenja posjeda svetih mjesta. Taj je zadatak potpuno odgovarao duhu sv. Franje Asiškog, povijesnom razvoju Svete zemlje i međusobnom razumijevanju s muslimanima i ostalim „nevjernicima”.

Zadatak je imao jedan konkretan cilj: slobodan pristup k mjestima posvećenim Kristovim zemaljskim životom i obavljanje kršćanskog kulta na tim mjestima. Taj priprosti ali dalekovidni, plan poprimao je veoma pokretljivu i dinamičnu taktiku. Trebalo je najprije brižno ispitati oznake dotičnog vremena i okolnosti, zatim poduzeti odgovarajuće korake oko ugovora i napokon ostvariti useljenje na ta mjesta.

Kod ostvarivanja toga plana, franjevci su uvijek morali voditi brigu o mišljenju i stavu određenih viših ustanova. S katoličke strane tu je u prvom redu bila Sveta stolica koja je trebala službeno priznati te ugovore i pružiti odgovarajuću podršku i pomoć. Zatim su dolazili u igru politički predstavnici pojedinih kršćanskih naroda zbog materijalne potpore i zaštite kod muslimanske političke vlasti. Franjevci su u taj pothvat uključili i sve katoličke vjernike u vidu sakupljanja

materijalne pomoći i preporuke u njihove molitve. Na taj način svi su vjernici potpomagali taj pothvat na korist cijele Crkve.

Franjevci su u Svetoj zemlji trajno njegovali dobre odnose s političkom vlašću u Palestini, a vlast im je redovito davala pismena odobrenja na pravo posjeda i uporabe svetih mjesta. Istovremeno, nisu nikada izgubili s vida zahtjeve drugih kršćanskih Crkava koji su također pokazivali interes za sveta mjesta u Palestini.

Spremnost na žrtvu, trijezno rasuđivanje, dalekovidnost, strpljivost, ustrajnost i spremnost na mučeništvo, bilo je oružje u sedamstoljetnoj franjevačkoj križarskoj vojni u Svetoj zemlji. Poslije jednog hodočašća 1960. g. Ivan XXIII. je napisao: „*Ako vjernici koji polaze na pobožno hodočašće k svetim mjestima još uvijek mogu poljubiti časne trgove našega Gospodina s pobožnom ljubavlju i častiti ih, to treba zahvaliti brizi i budnosti franjevaca.*”

Te bismo riječi htjeli potkrijepiti još jednom izjavom velikoga pape Pavla VI: „*Ova je Sveta zemlja postala u neku ruku duhovno dobro za kršćane čitavoga svijeta koji čeznu za tim kako bi je barem jedanput u životu pobožnim hodočašćem mogli pohoditi da Bogu koji je u Betlehemu postao čovjekom iskažu svoj poklon i izraze svoju ljubav. Tom mladiću i radniku u Nazaretu, božanskom učitelju i čudotvorcu u čitavoj zemlji, propetome na Kalvariji, otkupitelju koji je uskrsnuo iz groba koji se nalazi u crkvi 'Anastasis' kako je nazivaju naša braća na grčkom jeziku. Osjećaji vjere i pobožnosti gonili su prve kršćane da traže neposredan dodir sa svetim mjestima i tamo drže izražajno liturgijsko slavlje.*

Iako je istina da je kršćanstvo univerzalna religija i da nije vezana uz neko mjesto, iako je istina da se kršćani klanjaju Ocu u duhu i istini, ipak se kršćanstvo oslanja na povijesnu objavu. Zbog toga, uz povijest spasenja postoji i geografija spasenja.

Zbog toga, sveta mjesta imaju uzvišenu odliku da vjeri daju nepobitnu potporu, kršćaninu pružaju mogućnost da dođe u neposredan dodir s okolinom u kojoj je Riječ tijelom postala i prebivala među nama”. Tako je pisao papa Pavao VI. u apostolskoj pobudnici od 25. ožujka 1974. godine.

Počeci prisutnosti franjevaca u Palestini vezani su uz dan 5. svibnja 1217. godine. Na završetku generalnog kapitula u Sv. Mariji Anđeoskoj kod Asiza odlučeno je misijski nalog Manje braće. Franjo je poslao svoju braću svim narodima, kršćanskim i nekršćanskim. Kod regionalnih podjela franjevačkog reda ostvarena je i sirska provincija koja je obuhvaćala i Palestinu. Neko vrijeme ta je provincija držana za jednu od najznačajnijih pokrajina Franjevačkog reda. Za poglavara braće određen je brat Ilija, istaknuti lik u počecima Franjevačkog reda. To je bio početak franjevačke prisutnosti na Istoku.

Važniji datumi u povijesti Svete zemlje i franjevci

— Oko 1218. g. franjevci se naseljavaju u Sv. Ivanu d'Acrida (Akko), tada glavnom gradu križarskoga kraljevstva. Samostan u Akridi postaje matična kuća

franjevaca u Svetoj zemlji. Taj svoj prvi samostan, franjevci napuštaju 1291. g. kada su se iz grada povukli križari a zauzeli muslimani.

– Godine 1219. sv. Franjo odluči krenuti s dvanaesticom braće na Istok. Posjetio je Palestinu i Egipat.

– Oko 1225. g. franjevci su se nastanili u Antiohiji i u Crnoj planini, danas Kizil Dag.

– Oko 1229. g. franjevci su se nastanili u Jeruzalemu u blizini 5. postaje križnog puta (Via Dolorosa). To se moglo ostvariti jedino za vrijeme primirja koje je zaključeno između Fridriha II. i egipatskog sultana a trajalo je od 1229. do 1244. godine.

– Godine 1230. papa Grgur IX, bulom „Si Ordinis Fratrum Minorum”, preporučuje patrijarsima i biskupima na Istoku franjevce i njihovu djelatnost.

– Godine 1233. franjevci se nastaniše u Damasku i Alepu kao poslanici pape Grgura IX. U to doba već ih nalazimo u Bejrutu, Tripoliju, Nazaretu, Betlehemu, Safedu. Muslimani su ih istjerali iz Betlehema 1244. godine.

– Oko 1250. godine postoje franjevački samostani u Saidi i Tiru.

– Godine 1252. francuski kralj sv. Ljudevit IX. gradi franjevcima samostan u Jafi na Sredozemnom moru. To je mjesto poznato po mnogim biblijskim uspomenama, posebno po prebivanju sv. Petra.

– Godine 1257. papa Aleksandar IV. podjeljuje franjevcima iste oprostete koje su imali i križari.

– Godine 1291. pada i posljednja utvrda križara na Istoku, grad Akri, što znači završetak oružane kršćanske prisutnosti na Istoku. Kod zauzimanja grada muslimani su ubili 40 redovnika franjevaca i 75 redovnica klarisa. Oni koji su uspjeli pobjeći, sklonili su se na Cipar. Ipak, odsutnost franjevaca iz Palestine ne bijaše ni posvemašnja ni dugotrajna. Bila je odveć velika njihova želja da časte mjesta posvećena Isusovim zemaljskim životom i smrću i omoguće pristup kršćanskim hodočasnicima da na tim mjestima obavljaju bogoslužje. Ubrzo su se vratili u središnja svetišta u Jeruzalemu, Betlehemu i Nazaretu.

– Godine 1296. kupili su jedan posjed u Ramlehu. Prema nekoj predaji, tu je bila kuća Josipa Arimatejca. Tu su franjevci sagradili samostan i uz njega crkvu.

– Godine 1309. egipatski sultan El-Mozzafar dopušta „braći s pascem” da se smjeste na brdu Sionu, Svetom grobu i u Betlehemu. Izričito je navedeno u sultanovu dokumentu da se isključuju ostali redovnici „franki”, tj. zapadnjaci. To je prvi jasni službeni dokumenat jedne vrhovne muslimanske vlasti u prilog franjevaca. Otada će se franjevci redovito smatrati čuvarima svetih kršćanskih mjesta.

– Godine 1323. Jakov II. Aragonski šalje franjevce iz Aragonije na službu kod Svetog groba.

– Godine 1333. kraljevski par Robert Anžuvina i Sanzia iz Malorke kupuju kod egipatskog sultana dvoranu Posljednje večere (Cenaculum). Davidovu kapelu za koju se drži da je Davidov grob i još neke zgrade uz njih kao i pravo trajnog boravka i službovanja na Svetom grobu i drugim kršćanskim svetištima. Spomenuti kraljevski par prenosi pravo vlasništva na franjevce koji su već boravili na tim mjestima, poticali i posredovali kod sklapanja ugovora. Neki povjesničari stavljaju sumnju da je sve to bilo baš 1333. godine, ali je to bilo sigurno između 1333. i 1336. godine.

– Godine 1335. napuljska kraljica Sanzia iz Malorke, supruga Roberta Anžuvina, pobrinula se da se kod dvorane Posljednje večere podigne franjevački samostan. Tu će boraviti redovnička obitelj sve do 1551. g. kada su franjevci istjerani iz toga samostana.

– Godine 1342. papa Klement VI. odobrava i potvrđuje prijenos prava nad svetištima što ih je napuljski kraljevski par poklonio franjevcima. Pravna sankcija činjeničnog stanja od vrhovnog auktoriteta Crkve u ovom slučaju predstavlja pravni početak Kustodije Svete zemlje.

– Godine 1347. franjevci se nastaniše u blizini bazilike Porođenja u Betlehemu.

– Godine 1363. posredstvom kraljice Napulja i Sicilije Ivane, franjevci dobivaju od egipatskog sultana ferman koji ih stavlja u posjed zgrade i Gospina groba u crkvi Uznesenja u Jozafatskoj dolini.

– Godine 1375. franjevci su već u tzv. „Spilji mlijeka” u Betlehemu.

– Godine 1392. vraća se kršćanskom kultu tzv. „spilja apostola” ili Judine izdaje u blizini Maslinskog vrta.

Godine 1485. kupljeno je mjesto rođenja sv. Ivana Krstitelja u Ain Karem. Na tom će mjestu biti izgrađena crkva 1621. g. koja će, nakon više obnoviteljskih zahvata, 1900. g. biti znatno proširena.

– Godine 1620. valadar Fakher ed Din, druž, podjeljuje franjevcima ruševine svetišta Navještenja u Nazaretu. Tek 1730. g. franjevci su tu mogli sagraditi crkvu i to im je bilo ograničeno vrijeme: šest mjeseci za sve radove.

– Godine 1631. isti vladar nudi franjevcima ruševine crkve Preobraženja i brdo Tabor, nakon što ga je jedan franjevac liječio pet mjeseci.

– Godine 1641. počinju pregovori o kupovanju područja svetišta u Kani. To će trajati sve do 1789. godine.

– Godine 1661. počinju pregovori o kupovanju područja Getsemanija. Kupovinu će ostvariti braća Antun i Jakov Branković.

– Godine 1679. franjevci kupuju vlasništvo svetišta sv. Ivana Krstitelja u Ain Karem.

– Godine 1754. kupuje se svetište Nutritionis u Nazaretu koje se nalazi uz svetište Navještenja.

– Godine 1820. kupljena je kuća sv. Ananije u Damasku. Ananija je bio Isusov učenik koji je krstio sv. Pavla.

– Godine 1836. franjevci koriste blagonaklonost vlade Ibrahima Paše i dobivaju za kult svetište Bičevanja (Flagelationis) u Jeruzalemu koje je bilo u ruševinama i od 17. st. služilo za štalu.

- Godine 1841. kupljene su ruševine križarske bazilike u Seforisu koje su se nalazile iznad kuće Joakima i Ane, roditelja B.D. Marije.
- Godine 1867. markiza Paolina Nikolay kupuje i poklanja franjevcima svetište u Emanusu.
- Godine 1875. kupljena je 7. postaja Križnog puta.
- Godine 1878. kupljen je Naim.
- Godine 1879. zaključuje se nagodba oko prodaje svetišta u Kani.
- Godine 1880. kupuje se Betfaga.
- Godine 1889. kupuje se 5. postaja Križnog puta, mjesto „Dominus flevit” na Maslinskom brdu, El Tabgha – mjesto „Primata”, počinju pregovori o kupovanju svetišta u Betaniji, nabavljaju se ruševine evanđeoskog grada Magdale, zavičaja sv. Marije Magdalene.
- Godine 1894. kupuju se hodočasnička mjesta u Kafarnaumu u kojima je pojas stare sinagoge, Petrove kuće i staroga sela.
- Godine 1895. popunjavaju se pojedina mjesta oko Getsemanija.
- Godine 1909. zaključuju se pregovori oko kupovanja svetišta Polja pastira blizu Betlehema.
- Godine 1911. pribavljeno je vlasništvo nad „Pustinjom sv. Ivana” u Ain Karemu.
- Godine 1932. kupljeno je brdo Nebo gdje je mjesto Mojsijeve smrti.
- Godine 1933. kupljeno je mjesto Isusova krštenja na Jordanu.
- Godine 1936. Kustodija Svete zemlje dobiva u posjed mjesto neposredno blizu dvorane Posljednje večere i starog franjevačkog samostana.

Istočno pitanje i sveta mjesta

Kad spominjemo kupovanje i pravo posjedovanja, treba imati na umu da u orijentalnom svijetu pojam posjeda, prava, uporabe itd., ima bezbroj nijansa koje je katkad teško shvatiti. Franjevci su u svim tim zavrzlamama uspjeli sačuvati za kršćanski svijet glasovita hodočasnička mjesta uz mnogo žrtava, poniznosti i lukavosti.

Stanje se povoljno sačuvalo po franjevce sve do 1517. kad je vlast Mameluka u Palestini prešla na Turke pod carigradskim sultanima. U Jeruzalem uđoše zajednice pravoslavnog klera Grčke koje su – koristeći prednost što su složene od podanika otomanskoga carstva – zahtijevale da prisvoje prava franjevac, ocrnjujući ih kod vlasti u Carigradu (Visoka Porta) -- žestokim i neprekidnim tužbama kao uzurpatore i nadasve kao strance i neprijatelje turskoga carstva.

Sudar između Latina i Grka za posjedovanje Svetih mjesta morao se protegnuti stoljećima. Neka su svetišta ponovno mijenjala vlasništvo, ovisno o hirovima sultana, o višim i nižim slojevima turske politike i o sumi novca koju je Visoka Porta mogla iznuditi sad od jednoga sad od drugog suparnika.

Godine 1690. franjevci su bili reintegrirani u svoja stara prava posjeda, svečano sankcionirana u članu 33. „Kapitulacija/Ugovora” uglavljenih g. 1740. između Francuske i Turske. Usprkos tih ugovora, franjevci su godine 1757. iz-

gubili baziliku Porođenja u Betlehemu, onu Marijina groba u Jozafatskoj dolini, „sedam Djevičinih lukova” u bazilici Svetoga Groba. Morali su s Grcima skupa podijeliti, uvijek u bazilici Svetoga Groba, zgradicu Groba i Kamen Pomazanja. Francuskom ambasadoru koji je kod Visoke Porte zahtijevao obdržavanje „Kapitulacija/Ugovora” iz 1740. veliki vezir je odgovorio. „Ova mjesta pripadaju sultanu, mome gospodaru. On ih daje kome smatra da je bolje dati. Može biti da su uvijek bila u rukama Franaka (Latina), no danas njegova visost želi da pripadaju Grcima.”

Godine 1808. tajanstveni požar je teško ošteti kupolu rotonde Svetoga Groba i Grci su imali dozvolu da je poprave sami. Nekoliko vremena kasnije bila je iz spilje Porođenja u Betlehemu dignuta srebrna zvijezda, utisnuta u pod s latinskim natpisom koji je svjedočio za posjed od strane franjevaca. Te činjenice navedoše zapadne sile (Francusku, Austriju, Belgiju, Sardiniju, Španjolsku) na zajednički nastup kod Visoke Porte. G. 1850. francuski je ambasador uručio notu turskom ministarstvu za vanjske poslove zahtijevajući da franjevci budu reintegrirani u posjed svih Svetih mjesta, prema garancijama člana 33. „Kapitulacija/Ugovora” iz g. 1740.

Bila je imenovana jedna komisija složena od turskih i francuskih delegata. Činilo se sigurnim prihvaćanje zahtjeva zapadnih vlasti. No, ruska je vlada posredovala kod sultana tražeći da ostanu stvari kako su bile. Car se zparijetio da će u protivnom slučaju povući svoga ambasadora iz Carigrada. Nalazeći se Visoka Porta između dvije vatre – Francuske i Rusije – sultan Abudl-Madžid izda glasoviti ferman g. 1852. koji je jamčio „status quo” za sva sveta mjesta, blokirajući na taj način sve žalbe od strane franjevaca poslije uzurpacija g. 1757.

Kustodija Svete Zemlje pojačala je svoju akciju da dobije pravno objašnjenje sa sasvim određenom i uređenom kodifikacijom toga „status quo” u odnosu na prava i težnje svih zainteresiranih stranaka. Godine 1902. na zahtjev Kustodije, francuska je vlada poslala u Jeruzalem konzula A. Boppe-a, s nalogom da prouči i da iznese neki konkretni projekt. No, francuski je konzul, poslije dvije godine neumornog rada, morao otići a da nije zaključio ništa zbog opozicije od strane grčko-pravoslavnog patrijarhata, još jednom potpomognuta od Rusije.

Pobjedom Saveznika protiv otomanskog carstva (1918.) i dosljedno oslobođenja Jeruzalema od turske vlasti, pomišljalo se da bi se moglo staviti na tapet i jednom zauvijek riješiti pitanje kršćanskih svetišta. Godine 1919. mirovna konferencija u Parizu imala je na ispitivanje „memorijal” Franjevačke kustodije Svete Zemlje i jedan „kontramemorijal” grčko-istočnog patrijarhata u Jeruzalemu. Konferencija je to g. 1920. stavila u dužnost Engleskoj, povjereničkoj vlasti da imenuje jednu komisiju koja bi uzela problem u pretres. No, projekt za formiranje te komisije, predložen od lorda Balfour-a, pobudio je suzdržanost i proteste zbog nepravedne protestantske pretežnosti. Odbila ga je i Sveta Stolica. Projekt je povučen; nastavio se obdržavati „status quo”, i teškoće se za franjevce povećale.

Priredeno prema: 1. Il riscatto dei luoghi santi, u „La terra Santa 11-12, 1987, 237-245;
2. Die Kustodie des Heiligen Landes. Jerusalem 1981.